

Jana Zupančič, Iva Krajnc, Jette Ostan Vejrup

Anita Volčanjšek

ŽENSKE, VPETE V HRVAŠKI POLITIČNI PROSTOR IN SPONE DRUŽINSKIH VEZI

V Londonu živeča hrvaška dramatičarka Tena Štivičić se s svojo najnovejšo dramo *3 zime* ozre na politično zgodovino Hrvaške. 20. stoletje je usodno zaznamovalo številne posameznike, avtorica pa glavno vlogo nameni družini Kos. A drama ni faktografska; brez odvečnega nizanja zgodovinskih dejstev bazira predvsem na ženskah in njihovi vpetosti v družbeno-politični kontekst. Ker dogajanje spremljamo v različnih časovnih obdobjih – od konca druge svetovne vojne preko razpada Jugoslavije do današnjih, kapitalističnih dni –, se pred nami izrisujejo zgodbe štirih generacij žensk. Nekronološko nanizani prizori se na koncu zlijejo v celovito entiteto in dokončno razjasnijo (ne)povezanost družinskih članov. V fokusu je doživljanje posameznika, malega človeka, ki ga je zgodovina preoblikovala, učvrstila in mu namenila točno določeno vlogo. Vsakega izmed članov družine Kos so vojne in balkanska politična kolobocija zaznamovale na svoj način. Prednjači pogled ženske, ki je aktivno vpeta v turbulentno dogajanje – vse ženske v drami so aktivne in dobro seznanjene z zunanjim svetom –, z jasno izoblikovano mentaliteto in političnim prepričanjem.

Dramatičarka v pester kronotop v vsako obdobje umesti žensko, mater, hčer, babico, ki poleg svoje primarne funkcije zvesto sledi tudi političnim zdraham, ki brezpogojno oblikujejo njeno dožemanje družine, Jugoslavije, sveta na splošno. Prvi prizor, datiran v leto 1945, v mesece tik po vojni grozoti, je uvertura v nadaljevanje sage o družini Kos, ki že šestdeset let biva v isti, z bršljanom obrasli hiši. Ženska, Ruža, je partizanka, aktivistka in odločna bojovnica, ki ji življenje ni prizanašalo; že kot majhno dekle je bila iztrgana iz materinega zavetja,

njene noge pa zaradi mraza in hoje za vedno zaznamovane z bolečino – zato se je izoblikovala v močno osebnost. A stalen boj za preživetje in nekoliko nekarakteren mož, osramočen zaradi očetove »napačne« medvojnne ideologije, sta jo čustveno ohromila. Kot mati, kakor kasneje izvemo iz hčerinega pripovedovanja, ni kazala posebnih nežnosti, kot žena je bila hladna in preračunljiva, toda pragmatična in realna. A Ruža je preživela in naslednjim generacijam vtisnila svojevrsten pečat borbenosti in samozavesti: *Pretolkli smo se skozi vojno, in če je treba zdaj zavihat rokave, da zgradimo domovino, sem zraven in mi ni nič težko. Zraven sem z vsem srcem in dušo. In ponosna sem.* Ponosna pa je bila tudi Karolina, gospodarica Ružine mame, s katero so po vojni pričeli skupno življenje. Prav stara gospa, ki si je srčno želela izobrazbe – strog, tradicionalen oče je vlagal zgolj v njenega brata, njej pa namenil tipično dekliško šolanje –, je vnesla nekoliko bolj moderne pristope in naslednje generacije žensk pripravila do lastnega mišljenja in študija Karolina je dočakala visoko starost, bila priča odraščanja vseh žensk v hiši, ki jih je učila o enakopravnosti in moči znanja. Želela si je, da se zgodovina zatiranja pravic žensk ne ponovi: *Blagor danes ženskam, zdaj ko so svobodne. In se lahko same odločajo.* Nekaj njenih navad se je navsezadnje navzela tudi Ruža, ki je svoji hčeri izobrazila, sama pa postala aktivna glasnica preteklosti in oblikovalka sedanosti. Gonilna sila rodbine je tako začrtala politično aktivno pot svojim potomkam v Jugoslaviji, vnukinjama v tranziciji in kapitalizmu. Obdobje socializma, pred letom 1990, ki je eden izmed dogajalnih časov drame, je Ružinima hčerama, Maši in Dunji, prineslo šolanje, poroko, otroke. Vmesno obdobje se je – vsaj za Mašo, ženo ateista in šolanega socialista Vlada – očitno odvijalo brez drastičnih nihanj. Mlajša Dunja je spoznala moža, ki se z nekdanjo ureditvijo Jugoslavije ni strinja, in se odselila v Nemčijo. Vsa občutja, polpretekle skrivnosti in družinski vzorci bušijo na plan v sedanosti, ob bližajoči se poroki najmlajše Lucije, ko se v Mašini in Vladovi hiši zbere vse sorodstvo. Repliko za repliko se odstirajo tegobe in drobne radosti vseh Kosovih žensk, ki so v letu 2011 – zadnji dogajalni čas – odrasle in samostojne. Vse še vedno redno spremljajo spreminjajočo se podobo Hrvaške, ki je bila leta 1990 malo pred razpadom in krvavo balkansko morijo, kapitalizem, ki so ga občasno okusile preko Dunjinih daril, pa je z vso silo treščil tudi v nekdanji jugoslovanski prostor. Menjajoči se sistemi begajo najstarejša, Vlada in Mašo, njune potomke so iznajdljive in prodorne, a zato nič manj občutljive na preteklo mladostniško obdobje. Občasno odpiranje starih ran predvsem med sestrama Lucijo in Aliso, med katerima se ni nikoli spletla pristna sestrška vez, pokaže na razpoke, ki jih je oblikovala različna miselnost. Lucija je zaljubljena v podjetnika, ki se je docela umestil v kapitalistični topos in živi na račun socialno ogroženih ljudi, Alisa pa so izoblikovale Anglija, visoka izobrazba in dojemljivost za spremembe. Obe sta bili podvrženi politiki, odraščali sta ob novicah in partijskih sestankih ter postali odrasli ženski v postranzicijskem okolju. Kapitalizem je za Lucijo edina oblika preživetja, privlačijo jo materialne dobrine in bogati moški, medtem ko se je starejša od dogajanja na domačih tleh distancirala, toda nikoli odtujila. Alisa dobro ve, kaj prinaša zarjavelo kolesje neusmiljenega novega sistema, obsoja vojne dobičkarje in pohlep, prav tako tujih dežel ne poveličuje. Ima pogum, da argumentira svoj vidik in prepričanje.

Stvarna je, kakršna je bila njena babica Ruža, in podobna svoji teti Dunji, ki je še za časa Jugoslavije odšla v Nemčijo, a se nikoli docela zlila v tamkajšnji sistem.

Lucija: *Ti samo hočeš, da vse ostane, kot je, zato da se dobro počutiš, kadar blagovoliš prit na obisk.*

Alisa: *Ni res, da hočem, da vse ostane, kot je. Samo nočem, da se spet vrnemo v stare kajte, pizda, ko so bili bogati bogati, revni pa ne samo, da so bili revni, ampak najboljše, da se sploh niso prikazali iz kleti, ženske so pa imele za bit lepe in poslušne. Res ne maram sprememb, takih že ne, da ti kar tako iz lufta sprejemaš zakramente, da hodiš pred poroko na lepotne operacije in da zdaj po enem jebenem kmečkem običaju »kupujemo nevesto«, nekaj, kar se je še babici Ruži pred pol stoletja zdelo totalna bedarija! Mi je zelo žal, ampak take spremembe mi niso všeč.*

Lucija zaradi ljubezni in prihajajoče poroke konformistično prehaja v drugo sfero, diametralno nasprotno tradiciji njene družine, Alisa pa si želi napredka, izobraženih žensk in ljudi odprtih obzorij. V njej tiči strah za sestro, ki si je našla konservativnega, vplivnega moža, vpletenega v nečedne posle. Je nezavedna nosilka Karolininih idej o svobodi in enakopravnosti žensk, predvsem pa v sebi nosi Ružin duh upornice in zveste spremljevalke dogajanja na političnem parketu. Četudi živeča v drugi državi, ima zmožnost empatije do etiketiranega, pozabljenega človeka, ki ga bogatuni z lahkoto z danes na jutri vržejo iz lastne hiše. Alisa obsoja početje Lucijinega bodočega moža, saj prav on predstavlja krog kapitalističnih povzpeticov, ki si moč gradijo na bedi drugih. Že kot dekletci različni, v dobi odraslosti pa se med njima čedalje bolj kažejo velike luknje nerazumevanja in nesprejemanja. Mestoma ta prepad gladita starša, ki resda ne razumeta celotnega novodobnega političnega ustroja, a sta ohranila agilnost in zdravo pamet. Oče Vlado želi ohraniti neke vrednote, ki so ostale iz bivše Juge – solidarnost, nepodrejenost Cerkvu, enakost –, mama Maša pa je bolj mlačen značaj podedovala po očetu, ne Ruži: *Prav o tem premišlujem. Da sem sama kriva. Da bi morala vzeti stvari v svoje roke, ne pa samo čakati, da se bojo zgodile. Ampak nisem vedela, kako. Nisem si upala. Nikoli v življenju si nisem upala. Že kot otrok sem si prizadevala, da bi se pripikila atu in se izkazala pred njim. Pa me pogledaj zdaj, kakšna ironija, pogledam se v ogledalo, izrezan Sašo Kralj.* Četudi politično precej neaktivna in osebno zadržana, je obdržala in nadgradila gospodinjsvo, na vlogo katerega so ostali – v množici vsakdanjih skrbi in eksistenčnega boja – pozabili. Maša ni neizobražena gospodinja, le nekoliko bolj plaha in nesamozavestna je, tako drugačna od »hipijevske« Dunje, ki ji občasno očita pasivnost. V svoji srčiki pa sta Vlado in Maša glasnika starih norm in pozabljenih vrednot, ki jih mladež pod vplivom Zahoda vestno meče v zgodovinski koš. Zavedata se svoje starosti in morebitnega mentalnega stagniranja, a sta ponosna na svoje delo in čisto vest. Hčerama sta dala dobro popotnico in možnost izbire.

Tena Štivičić se v dotičnem dramskem delu konkretno dotakne usode svojega naroda, ki je v enem stoletju pretrpel veliko gorja in zamenjal več sistemov. Akterke so ženske, po katerih se pretaka ista kri, a je med njimi težko poiskati veliko stičnih točk. Vse so že od majhnega vpete v politiko, mediji so jih bombardirali

z vseh strani, nekatere izmed njih so grozote vojn izkusile na lastni koži, toda vse so delovale drugače. Kar je začrtala Ruža ob koncu druge vojne – vrednote socializma in vestno memoriranje preteklosti –, so njene potomke pregnete, preoblikovale in v različnih državnih sistemih tudi prilagodile. Vse so emancipirane, četudi od ljubezni zaslepljene (Lucija), vse so politično aktivne in ažurno bdeče nad usodo hrvaškega naroda, četudi morda manj aktivne (Maša). Nobena izmed njih ni pozabila Karolininih dobronamernih pridig o pomenu izobrazbe, svobode in enakopravnosti. Le da so si svoje življenje utirile glede na zaznamovanost v otroštvu, lastne percepcije vojne te politike in izkušenj. Štivičičeva subtilno odluči nekatere madeže v jugoslovanski zgodovini, obregne pa se tudi ob kapitalistično razvrednotenje tradicije, ki prinaša velik čustveni manko. A njene ženske so preživele vse sisteme, ločitve in nasilje ter zajezile plaz grozovite preteklosti in jo mestoma obrnile sebi v prid. Njene ženske zmorejo!

Domen Valič, Iva Krajnc